

” Ярошук О., Ярошук І. Реалізація інклюзивного підходу в дошкільній освіті: проблеми і шляхи вирішення. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2025. Том 13, № 7. С. 162-171. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i7-022>.

Yaroshchuk O., Yaroshchuk I. Realizatsiia inkluzyvnoho pidkhodu v doshkilnii osviti: problemy i shliakhy vyrishennia [Implementation of the inclusive approach in preschool education: challenges and solutions]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2025. Vol. 13, No 7. S. 162-171. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i7-022>.

УДК 373.2:376.42

DOI: 10.31110/2616-650X-vol13i7-022

Олексій ЯРОЩУК

Західноукраїнський національний університет, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9008-3166>
 o.yaroshchuk@wunu.edu.ua

Ірина ЯРОЩУК

Західноукраїнський національний університет, Україна
<https://orcid.org/0009-0004-8312-1314>
 i1yaroshchuk@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДХОДУ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Анотація. У статті висвітлено організаційно-педагогічні умови реалізації інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти України з урахуванням сучасних викликів освітньої політики, нормативно-правових змін та зростаючих вимог до педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Метою дослідження є теоретичне обґрунтування засад інклюзивного підходу в дошкільній та визначення чинників, що сприяють формуванню інклюзивного освітнього середовища. У роботі використано методи теоретичного аналізу, контент-аналізу законодавчої бази, структурно-функціонального підходу та огляд міжнародних практик. На основі аналізу наукових джерел, чинного законодавства та освітніх документів встановлено, що ефективність інклюзивного середовища забезпечується взаємодією педагогів, асистентів, фахівців команди психолого-педагогічного супроводу та батьків. Розкрито функціональні ролі кожного з учасників команди, обґрунтовано необхідність фахової підготовки педагогів до роботи з дітьми з ООП. Особливу увагу приділено індивідуальній програмі розвитку як інструменту освітньої індивідуалізації та механізму міжсекторальної взаємодії. Показано, що ефективна реалізація ІПР можлива за умови узгодженості дій команди, доступності ресурсів, педагогічної гнучкості та зацікавленої участі батьків. Визначено бар'єри до впровадження інклюзії в ЗДО, серед яких кадровий дефіцит, фрагментарність методичної підтримки, недостатній рівень міжвідомчої координації. Узагальнено перспективні напрямки подальших досліджень, зокрема щодо цифрових інструментів підтримки ІПР, механізмів моніторингу її ефективності та адаптації міжнародного досвіду. Отримані результати мають практичну значущість для розробки методичних підходів, навчальних програм для педагогів та управлінських рішень у сфері інклюзивної дошкільної освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта; дошкільна освіта; діти з особливими освітніми потребами; індивідуальна програма розвитку; педагогічна підтримка; команда супроводу; нормативно-правове забезпечення; інклюзивне середовище.

Oleksiy YAROSHCHUK

West Ukrainian National University, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-9008-3166>
 o.yaroshchuk@wunu.edu.ua

Iryna YAROSHCHUK

West Ukrainian National University, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0004-8312-1314>
 i1yaroshchuk@gmail.com

IMPLEMENTATION OF THE INCLUSIVE APPROACH IN PRESCHOOL EDUCATION: CHALLENGES AND SOLUTIONS

Abstract. The article highlights the organizational and pedagogical conditions for the implementation of inclusive education in preschool institutions of Ukraine, taking into account current challenges in educational policy, legal changes, and increasing demands on pedagogical support for children with special educational needs (SEN). The aim of the study is to provide a theoretical foundation for the inclusive approach in early childhood education and to identify the factors that contribute to the formation of an inclusive educational environment. Theoretical analysis, content analysis of legal frameworks, a structural-functional approach, and a review of international practices are used in the article. On the basis of the analysis of academic literature, legislation, and educational documents, the study proves the effectiveness of the inclusive environment depends on the collaboration between teachers, assistants, specialists of the psycho-pedagogical support team, and parents. The functional roles of each team member are described, and the need for professional training of educators to work with SEN children is substantiated. Particular attention is paid to the Individual Development Program (IDP) as a tool for educational personalization and a mechanism for cross-sectoral cooperation. The study demonstrates that effective implementation of IDPs requires coordinated teamwork, availability of resources, pedagogical flexibility, and active parental involvement. Barriers to inclusion in preschool education institutions are identified, including staff shortages, fragmented methodological support, and insufficient interagency coordination. The article outlines prospective directions for further research, particularly regarding digital tools for IDP support, mechanisms for monitoring its effectiveness, and the adaptation of international experience. The results have practical relevance for developing methodological approaches, training programs for educators, and administrative decisions in the field of inclusive preschool education.

Keywords: inclusive education; preschool education; children with special educational needs; Individual Development Program; pedagogical support; support team; legal framework; inclusive environment.

Вступ. Інклюзивна освіта в сучасних умовах трансформації освітньої політики постає ключовим чинником забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх категорій дітей, зокрема дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП). Вона спрямована на створення такого освітнього середовища, яке адаптується до індивідуальних потреб кожної дитини, забезпечуючи її повноцінний розвиток, соціалізацію та інтеграцію у суспільство. Особливої ваги інклюзивна освіта набуває на етапі дошкільного дитинства, коли закладаються основи особистісного становлення, комунікативних навичок та емоційного інтелекту. Саме тому реалізація інклюзивних підходів у закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО) становить критичну необхідність в умовах гуманізації та демократизації суспільства.

Постановка проблеми. Незважаючи на законодавче закріплення права кожної дитини на освіту, в тому числі з ООП, та наявність стратегічних документів, що регулюють розвиток інклюзивної освіти в Україні, фактична реалізація відповідної моделі у ЗДО стикається з низкою системних викликів. До них належать: відсутність достатньої кількості кваліфікованих фахівців (логопедів, дефектологів, психологів, асистентів вихователя); недостатній рівень підготовки педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзії; нестача адаптованого навчального матеріалу та корекційно-розвивальних засобів; обмежені фінансові ресурси; низький рівень залученості батьків до освітнього процесу. Не менш значущим є збереження соціальних стереотипів і недостатня поінформованість суспільства щодо інклюзивної освіти, що ускладнює створення сприятливого соціального середовища для дітей з ООП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне осмислення проблематики інклюзивної освіти відображено в численних наукових працях українських і зарубіжних дослідників. Зокрема, у працях А. Колупаєвої [9; 10; 11] підкреслено значення міждисциплінарного підходу до побудови інклюзивного освітнього середовища та необхідність системної підготовки педагогів до роботи з дітьми з різними типами порушень розвитку. В. Бондар [1] аналізує нормативно-правові засади інклюзії, наголошуючи на необхідності деталізації механізмів реалізації права на освіту в умовах ЗДО. Н. Софій [19; 20] зосереджує увагу на психолого-педагогічному супроводі дітей з ООП, актуальності розвитку корекційно-розвивального потенціалу педагогів та впровадженні інноваційних освітніх технологій.

Іноземні автори, зокрема М. Нуссбаум [22] і А. Сен [23], обґрунтовують інклюзію як базовий принцип людського розвитку та соціальної справедливості, наголошуючи на її значенні для формування суспільства, заснованого на рівності можливостей. Практичні аспекти реалізації інклюзії досліджуються через призму досвіду Фінляндії, США, Канади [3; 4; 8; 13; 14; 15; 16; 18; 21], де інклюзія інтегрована в державну освітню політику і підкріплена ефективною інфраструктурою, високим рівнем підготовки кадрів та широким застосуванням цифрових рішень.

Водночас в українському науковому дискурсі недостатньо розкрито питання цифровізації інклюзивного навчання, інституціонального супроводу інтеграції дітей з ООП у ЗДО, індикаторів оцінювання ефективності інклюзивної моделі на рівні дошкільної освіти. Також актуальним залишається завдання адаптації успішного зарубіжного досвіду до умов української системи освіти з урахуванням культурного, соціального та економічного контексту.

У запропонованому дослідженні наукова новизна полягає в комплексному осмисленні та систематизації організаційно-педагогічних умов впровадження інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти України з урахуванням сучасних соціальних, нормативно-правових, кадрових та технологічних викликів. У межах роботи розширено змістовне трактування інклюзивного підходу, який розглядається не лише як адаптація середовища до потреб дітей з особливими освітніми потребами, а як інтегрована модель трансформації освітньої практики, що включає міждисциплінарний супровід, соціальну взаємодію, психолого-педагогічну підтримку та цифровізацію освітнього процесу. Уперше у вітчизняному контексті проаналізовано вплив інклюзивної моделі на формування соціально-моральних компетентностей у дітей з типовим розвитком, зокрема емпатії, толерантності, відповідальності, що суттєво розширює розуміння інклюзії як двостороннього процесу. Додатково обґрунтовано можливості використання ідей міжнародного досвіду (Фінляндії, США, Канади) для формування стратегічних напрямів удосконалення системи інклюзивної дошкільної освіти в Україні шляхом поєднання персоналізованого підходу, участі батьків та впровадження сучасних цифрових інструментів. У статті запропоновано модель багатовекторної взаємодії між педагогами, батьками, фахівцями та громадою як основи для формування інституційно сталої інклюзивної політики на рівні закладів дошкільної освіти.

Мета дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та аналітичне узагальнення організаційно-педагогічних умов реалізації інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти України в контексті сучасних трансформацій. Особливу увагу приділено вивченню функціональної взаємодії між педагогом, асистентом, міждисциплінарною командою супроводу та сім'єю дитини з особливими освітніми потребами. Дослідження спрямоване на виявлення основних

бар'єрів і ресурсів упровадження інклюзії, окреслення змісту, функцій і потенціалу ІПР, а також розгляд можливостей цифрової підтримки індивідуалізованого навчання в умовах дошкільної освіти. Сформовано рекомендацій щодо покращення нормативного, кадрового та методичного забезпечення інклюзивного середовища з урахуванням зарубіжного досвіду та актуального українського контексту.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано міждисциплінарний методологічний підхід, що поєднує теоретико-педагогічний та соціально-психологічний аналіз. Здійснено теоретичний аналіз та синтез наукових джерел з інклюзивної педагогіки, дошкільної освіти, адаптивного навчання та супроводу дітей з особливими потребами. Проведено контент-аналіз нормативно-правової бази України у сфері інклюзивної освіти. Використано структурно-функціональний підхід для систематизації ролей і взаємодії учасників інклюзивного освітнього процесу. Особливу увагу приділено порівняльному аналізу міжнародного досвіду (зокрема практик Фінляндії, Канади та США). Узагальнено спостереження щодо впровадження інклюзії у закладах дошкільної освіти України, що дозволило ідентифікувати типові труднощі, організаційні рішення та перспективні напрямки підтримки розвитку ІПР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивна освіта, як сучасна педагогічна парадигма, спрямована на забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, фізичні, психічних, інтелектуальних чи сенсорних порушень. Цей підхід базується на визнанні унікальності кожної дитини та прагненні створити освітнє середовище, яке відповідає її потребам, сприяючи повноцінному розвитку та соціалізації.

Інклюзія та інтеграція є концепціями, що стосуються залучення дітей з ООП до загальноосвітнього простору, проте вони мають суттєві відмінності. Інтеграція передбачає адаптацію дитини до існуючої системи освіти, де основна відповідальність покладається на учня, який має пристосуватися до стандартних умов навчання. Натомість інклюзія акцентує увагу на зміні самої освітньої системи, її адаптації до різноманітних потреб учнів, створенні гнучкого середовища, що враховує індивідуальні особливості кожної дитини. Таким чином, інклюзивна освіта прагне усунути бар'єри в навчанні та забезпечити активну участь усіх дітей у освітньому процесі.

В Україні розвиток інклюзивної освіти регулюється низкою національних та міжнародних нормативно-правових актів, що забезпечують права дітей з ООП на освіту. Основними документами є:

– Конституція України: гарантує право кожного на освіту, недискримінацію та рівні можливості;

– Закон України «Про освіту» [7]: визначає принципи інклюзивного навчання та обов'язок закладів освіти забезпечувати умови для навчання дітей з ООП;

– Закон України «Про дошкільну освіту» [6]: регламентує організацію інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти;

– Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю [12]: ратифікована Україною, зобов'язує державу забезпечити інклюзивну систему освіти на всіх рівнях;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» [17]: визначає механізми впровадження інклюзивного навчання в освітніх закладах.

Ці документи формують правове підґрунтя для реалізації інклюзивної освіти, встановлюючи обов'язки держави та освітніх установ щодо створення умов для навчання дітей з ООП.

Отже, чинне законодавство створює необхідні передумови для впровадження інклюзивної освіти у ЗДО. Водночас ефективність її реалізації значною мірою залежить від організаційних умов, зокрема забезпечення фізичного, кадрового та методичного середовища.

Інклюзивна освіта в закладах дошкільної освіти має на меті забезпечити всебічний розвиток дітей з ООП, їхню соціалізацію та підготовку до подальшого навчання. Основними завданнями є:

– соціалізація: сприяння інтеграції дітей з ООП у дитячий колектив, розвиток комунікативних навичок, формування почуття приналежності до спільноти;

– корекційно-розвивальна робота: забезпечення спеціальних педагогічних та психологічних заходів, спрямованих на подолання або пом'якшення наявних порушень розвитку;

– індивідуалізація навчання: розробка та впровадження індивідуальних освітніх програм, що враховують особливості та потреби кожної дитини;

– співпраця з батьками: залучення сімей до освітнього процесу, надання їм підтримки та консультацій, створення партнерських відносин між педагогами та батьками;

– підготовка до шкільного навчання: формування базових знань, умінь та навичок, необхідних для успішного продовження освіти в школі.

Реалізація цих завдань вимагає комплексного підходу, залучення кваліфікованих фахівців та створення відповідного матеріально-технічного забезпечення в закладах дошкільної освіти.

Переваги інклюзивної освіти є очевидними як для дітей з ООП, так і для їх ровесників без таких потреб. Першим така освіта гарантує:

- рівний доступ до якісної освіти: можливість навчатися за місцем проживання, разом з однолітками, без ізоляції;
- розвиток соціальних навичок: взаємодія з ровесниками сприяє покращенню комунікативних здібностей та адаптації в суспільстві;
- підвищення самооцінки: участь у спільних освітніх заходах та досягнення у навчанні сприяють формуванню позитивного уявлення про себе, стимулюють прагнення до саморозвитку та незалежності;
- можливість отримати корекційну допомогу: доступ до спеціальних педагогічних і психологічних послуг без ізоляції від загального освітнього середовища.

У дітей без ООП інклюзивна освіта передбачає:

- формування емпатії та толерантності: спільне навчання з дітьми з ООП допомагає усвідомлювати різноманітність людських можливостей, сприяє вихованню поваги до інших, незалежно від їхніх особливостей;
- розвиток соціальних компетенцій: у процесі взаємодії з дітьми, які потребують допомоги, у ровесників розвиваються навички співпраці, взаємопідтримки та відповідальності;
- покращення морального розвитку: діти стають більш чуйними, уважними до потреб інших, що позитивно впливає на формування моральних цінностей.

Незважаючи на очевидні переваги, впровадження інклюзивної освіти у дошкільних закладах зіштовхується з низкою проблем. Однією з основних є недостатня підготовка педагогічних кадрів. Багато вихователів не мають спеціальної освіти, необхідної для роботи з дітьми з ООП, що знижує ефективність освітнього процесу. Окрім того, дефіцит асистентів вихователя та інших фахівців, таких як логопеди, психологи, дефектологи, ускладнює реалізацію індивідуальних освітніх програм.

Ще однією проблемою є недостатнє матеріально-технічне забезпечення закладів освіти. Інклюзивні групи вимагають створення такого предметно-розвивального середовища, у якому дитина буде забезпечена адаптованими меблями, навчальними посібниками, обладнанням для корекційної роботи, безбар'єрним доступом до всього тощо. Більшість дошкільних закладів, особливо в сільській місцевості, не мають таких ресурсів.

Не менш важливим викликом є необхідність формування толерантного ставлення у суспільстві. Неприйняття інклюзії з боку деяких батьків здорових дітей, негативні стереотипи щодо дітей з ООП створюють додаткові бар'єри на шляху до реалізації інклюзивної освіти.

У межах проведеного дослідження запропоновано модель багатовекторної взаємодії між ключовими суб'єктами інклюзивного освітнього процесу в ЗДО — педагогічними працівниками, фахівцями інклюзивного супроводу (психолог, логопед, дефектолог), адміністрацією закладу, батьками дитини з ООП та представниками місцевої громади. Модель базується на трьох рівнях взаємодії: інституційному (створення політики інклюзії на рівні ЗДО), методичному (підготовка індивідуальної програми розвитку (далі – ІПР), супровід і корекційна підтримка), психолого-соціальному (спільна робота з батьками, формування толерантного мікроклімату, просвітництво). Центром моделі є дитина, навколо якої формується адаптивне середовище, орієнтоване на її потреби та потенціал. Практичне впровадження такої моделі передбачає чітке розмежування ролей, координацію дій між усіма учасниками, використання цифрових інструментів для моніторингу результатів ІПР і забезпечення зворотного зв'язку. Очікуваним результатом є не лише зростання ефективності інклюзивного навчання, а й формування сталої партнерської освітньої екосистеми в межах кожного ЗДО.

Для визначення можливих напрямів вдосконалення інклюзивної освіти доцільно звернутися до досвіду країн, де така модель вже стала складовою системної освітньої політики.

Досвід розвинених країн може слугувати прикладом для вдосконалення інклюзивної освіти в Україні. У країнах Європейського Союзу, США, Канаді інклюзія давно стала важливим компонентом освітньої політики. Наприклад, у Фінляндії інклюзивне навчання організовано на рівні державної стратегії, де кожна дитина має доступ до персоналізованих освітніх програм [3; 8; 15; 18]. У США законодавство передбачає обов'язкову участь батьків у розробці індивідуального плану розвитку, що сприяє тісній співпраці між школою та сім'єю [2; 4; 13; 14; 16].

Варто зазначити, що в міжнародній практиці акцент зроблено на неперервному професійному розвитку педагогів, що працюють з дітьми з ООП, а також на залученні сучасних цифрових технологій для підтримки інклюзивного навчання. Зокрема, використання інтерактивних платформ для корекційної роботи, програм для розвитку мовлення та когнітивних навичок стало невід'ємною частиною освітнього процесу.

Теоретичні основи інклюзивної освіти демонструють її важливість як інструменту соціальної інтеграції та забезпечення рівних можливостей для всіх дітей. Її впровадження вимагає не лише дотримання нормативно-правових норм, але й створення умов для ефективною реалізації – від підготовки педагогічних кадрів до формування позитивного ставлення у суспільстві. Інклюзивна

освіта не лише забезпечує освітні потреби дітей з ООП, але й сприяє формуванню суспільства, заснованого на принципах гуманності, рівності та взаємоповаги.

Розкриття теоретичних основ інклюзивної освіти підкреслює важливість формування адаптивного середовища, яке враховує індивідуальні потреби кожної дитини, забезпечуючи її розвиток та соціалізацію. Саме практична реалізація інклюзивної освіти вимагає створення відповідної матеріально-технічної бази, залучення кваліфікованих кадрів, формування командного підходу та побудови співпраці з батьками. Далі розглянемо ключові аспекти організації інклюзивного середовища в закладах дошкільної освіти та механізми їхнього впровадження.

Реалізація інклюзивного підходу в закладах дошкільної освіти передбачає створення умов для забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з ООП у поєднанні з організацією процесів соціалізації, адаптації та розвитку. Інклюзивна освіта в дошкільному віці набуває особливого значення, оскільки саме в цей період відбувається формування базових соціальних, емоційних та когнітивних навичок дитини, які є фундаментом для її подальшого навчання та інтеграції в суспільство. Організація інклюзивного освітнього процесу потребує комплексного підходу, який охоплює нормативно-правове забезпечення, кадрову підготовку, адаптацію середовища, співпрацю з батьками та моніторинг якості освітніх послуг.

Створення інклюзивного середовища є одним із ключових елементів організації інклюзивного навчання в ДНЗ. Вона забезпечує як фізичну, так і педагогічну адаптацію. Фізична адаптація передбачає обладнання приміщень з урахуванням потреб дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, сенсорними порушеннями чи інтелектуальними обмеженнями. Важливим є забезпечення безбар'єрного доступу, використання адаптивних меблів, інтерактивних навчальних засобів, сенсорних кімнат та корекційних куточків.

Педагогічна адаптація охоплює розробку індивідуальних та групових програм навчання, що враховують рівень розвитку дітей та їхні можливості. Методи викладання мають бути гнучкими, що дає змогу інтегрувати дітей з ООП у загальний освітній процес. Наприклад, використання диференційованих завдань, які відповідають рівню складності для кожної дитини, сприяє ефективній взаємодії всередині групи.

Підготовка педагогів є одним із вирішальних чинників успішної організації інклюзивної освіти. Вихователі та асистенти вихователя мають бути обізнані з основами інклюзії, методиками роботи з дітьми з ООП, корекційними методами та психологічними аспектами розвитку таких дітей. Для цього необхідно організовувати регулярні тренінги, курси підвищення кваліфікації, а також міждисциплінарні семінари, що сприяють обміну досвідом між педагогами, логопедами, дефектологами, реабілітологами та психологами.

Особливо важливим є створення командного підходу до навчання та виховання дітей з ООП. Команда психолого-педагогічного супроводу включає не лише педагогів, а й інших фахівців, таких як логопеди, психологи, медичні працівники, реабілітологи, які спільно працюють над розробкою та реалізацією ІПР, моніторингом прогресу дитини та корекцією освітніх програм.

Співпраця з батьками є невід'ємною частиною організації інклюзивного навчання. Батьки не лише беруть участь у розробці ІПР, але й активно сприяють успішній соціалізації дитини. У змісті роботи з батьками важливо проводити тренінги, консультації та індивідуальні зустрічі, які допомагають їм краще розуміти специфіку потреб дитини, навчатися методам її підтримки вдома та активно взаємодіяти з педагогами. Крім того, залучення громади до підтримки інклюзивної освіти є важливим для формування толерантного ставлення до дітей з ООП у суспільстві. Проведення спільних заходів, свят, інформаційних кампаній забезпечує можливість долати стереотипи та сприяє інтеграції дітей у соціальне середовище.

Фінансування є ключовим аспектом забезпечення інклюзивного навчання. Ресурси необхідні для закупівлі спеціалізованого обладнання, адаптації приміщень, впровадження інноваційних навчальних технологій та забезпечення кваліфікованого персоналу. Державна підтримка повинна бути доповнена залученням ресурсів місцевих громад, грантів, благодійних організацій та спонсорських коштів.

Моніторинг якості інклюзивної освіти дає змогу виявляти проблемні аспекти організації навчання та вживати заходів для їх усунення. Це передбачає аналіз освітніх результатів дітей, оцінку ефективності педагогічних методик, збір відгуків батьків і педагогів. Регулярне оцінювання сприяє вдосконаленню освітнього процесу, адаптації програм та підвищенню якості послуг.

Організаційні аспекти впровадження інклюзивної освіти в ЗДО є багатоаспектними та охоплюють правове, матеріально-технічне, кадрове та соціальне забезпечення. Ефективність цього процесу залежить від комплексного підходу, координації зусиль усіх учасників освітнього процесу та активної співпраці з батьками й громадою. Інклюзивна освіта є важливим інструментом формування суспільства, заснованого на принципах гуманізму, рівності та толерантності.

Впровадження інклюзивної освіти у закладах дошкільної освіти України є важливим етапом у створенні освітнього середовища, яке враховує різноманітні потреби дітей та забезпечує їхній рівноправний доступ до освіти. Цей процес супроводжується низкою позитивних змін, спрямованих на інтеграцію дітей з ООП у загальний освітній простір, водночас передбачаючи вирішення актуальних викликів. З огляду на ключові результати впровадження інклюзивної освіти, а також існуючі перешкоди, визначення подальших перспектив має стати основою для її удосконалення.

Одним із найбільш значущих результатів є підвищення рівня соціальної адаптації дітей з ООП. Інклюзивна освіта створює умови для повноцінної інтеграції таких дітей у дитячі колективи, що сприяє формуванню комунікативних навичок, емоційної стійкості та здатності до співпраці. Участь у спільних заходах, заняттях та іграх допомагає дітям з ООП відчувати себе частиною колективу, що знижує рівень ізоляції.

Важливим аспектом є зростання когнітивних та навчальних досягнень дітей з ООП. Завдяки адаптації навчальних програм, використанню індивідуальних підходів та залученню фахівців, таких як логопеди, психологи та реабілітологи, діти отримують можливість максимально реалізувати свій потенціал. Зокрема, розвиток мовленнєвих, моторних та соціальних навичок сприяє їхній підготовці до наступних етапів освіти.

Для дітей з типовим розвитком інклюзивна освіта також є значущою. Навчання у спільному середовищі сприяє формуванню толерантності, емпатії та соціальної відповідальності. Діти розвивають навички взаємодопомоги та співпраці, що позитивно впливає на їхній загальний моральний розвиток.

Інклюзивна освіта також позитивно впливає на педагогів. Робота в інклюзивних групах спонукає педагогів до постійного професійного розвитку, освоєння нових методик та підходів. Це створює передумови для формування більш компетентного та мотивованого педагогічного складу, здатного ефективно працювати в умовах різноманітності.

Незважаючи на позитивні результати, організація інклюзивної освіти супроводжується низкою проблем. Найбільш значущими серед них є недостатнє матеріально-технічне забезпечення дошкільних закладів. Багато закладів не мають необхідного обладнання для створення інклюзивного середовища, включаючи адаптовані меблі, навчальні матеріали, сенсорні кімнати та засоби для корекційної роботи. Це обмежує можливості ефективного навчання та реабілітації дітей з ООП.

Кадровий дефіцит є ще одним серйозним викликом, що впливає на якість організації інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти. Багато педагогів працюють, не маючи спеціалізованої підготовки для роботи з дітьми з ООП, зокрема, не володіючи знаннями про адаптацію навчальних програм, використання сучасних методик корекційно-розвивальної роботи та підтримку індивідуального навчання. Окрім того, у багатьох закладах спостерігається дефіцит фахівців, таких як асистенти вихователя, логопеди, дефектологи та психологи, що обмежує можливості забезпечення комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей. Відсутність достатньої кількості фахівців також ускладнює розробку та реалізацію індивідуальних програм розвитку (ІПР), які є важливою складовою інклюзивного освітнього процесу. Ця ситуація посилюється недостатністю систематичного підвищення кваліфікації працівників, що часто є наслідком обмеженого доступу до професійних тренінгів, курсів та ресурсів. Як наслідок, дошкільні заклади зіштовхуються з труднощами у створенні сприятливого середовища, що відповідає потребам дітей з ООП. Така ситуація сприяє зниженню ефективності реалізації принципів інклюзивної освіти.

Ще однією перешкодою у створенні сприятливого середовища є соціальні стереотипи щодо дітей з ООП. Батьки дітей з типовим розвитком нерідко висловлюють занепокоєння через спільне навчання їхніх дітей з дітьми з ООП, побоюючись негативного впливу на якість освіти або поведінку у групі. Ці стереотипи сприяють формуванню упередженого ставлення, що ускладнює реалізацію інклюзивних принципів.

Подолання зазначених викликів вимагає реалізації стратегічних заходів на державному, регіональному та локальному рівнях. По-перше, необхідно розробити та впровадити стандарти фінансування інклюзивних закладів освіти, які б забезпечували їх належне матеріально-технічне оснащення. Це охоплює закупівлю адаптованих навчальних засобів, спеціалізованого обладнання та програмного забезпечення.

По-друге, необхідно посилити підготовку педагогічних кадрів, орієнтуючи навчальні програми у закладах вищої освіти на потреби інклюзивної педагогіки. Важливим є організація обов'язкових курсів для вчителів, які працюють з дітьми з ООП, а також створення можливостей для підвищення кваліфікації через семінари, тренінги, стажування та онлайн-курси.

По-третє, важливо стимулювати використання сучасних технологій у навчальному процесі. Використання інтерактивних платформ для навчання, програм для розвитку мовлення, штучного інтелекту для персоналізації навчальних завдань відкриває нові можливості для ефективного навчання дітей з ООП.

По-четверте, необхідно розширити інформаційно-просвітницьку діяльність серед батьків та громадськості. Проведення тематичних заходів, круглих столів, інформаційних кампаній сприятиме формуванню позитивного ставлення до інклюзивної освіти та доланню соціальних стереотипів.

Важливим моментом інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти є етап підготовки дітей з ООП до навчання у школі. Він вимагає системного підходу та охоплює декілька ключових напрямів. Одним із основних аспектів є розвиток когнітивних навичок, що включає ознайомлення з основами грамоти та математики через адаптовані навчальні програми. Важливо використовувати наочні посібники та інтерактивні матеріали, які допомагають засвоювати знання у доступній формі. Завдання на розвиток логічного, просторового та образного мислення, такі як вирішення головоломок і складання пазлів, сприяють формуванню мисленнєвих навичок. Паралельно розвивається пам'ять і увага дітей через ігри на запам'ятовування та концентрацію.

Розвиток мовленнєвих навичок є не менш важливим. Корекційно-розвивальні заняття з логопедом допомагають дітям з порушеннями мовлення поліпшити артикуляцію, лексичний запас і граматичну будову мови. Завдання на розвиток зв'язного мовлення, такі як перекази, опис предметів чи подій, а також інтерактивні ігри, сприяють формуванню комунікативних здібностей. Водночас тематичні заняття розширюють словниковий запас дітей, готуючи їх до активної участі у шкільному процесі.

Соціальні та комунікативні навички формуються через інтеграцію дітей у колектив. Організація спільних ігор, групових проєктів і творчих заходів сприяє розвитку вмінь взаємодії, вирішення конфліктів і роботи в команді. Заняття, спрямовані на навчання основ етикету та правил поведінки у школі, готують дітей до взаємодії з учителями й однокласниками в нових умовах.

Особливу увагу необхідно приділити розвитку емоційної готовності. Робота з психологом допомагає знизити тривожність перед школою, формуючи позитивне ставлення до навчання. Завдяки спеціальним вправам діти вчаться контролювати емоції, справлятися зі стресом і адаптуватися до нових ситуацій. Важливим є формування мотивації до навчання через заохочення, демонстрацію цікавих аспектів шкільного життя та похвалу за досягнення.

Розвиток моторних навичок є ще одним важливим компонентом підготовки. Завдання на розвиток дрібної моторики, такі як малювання, ліплення, складання мозаїк, готують дітей до письма. Паралельно вправи з фізичної активності сприяють покращенню координації рухів та загальної моторики.

Для успішного переходу до шкільного навчання важливо формувати навички самоорганізації. Це включає навчання дотримуватися розпорядку дня, виконувати завдання у відведений час, прибирати робоче місце після занять і розвиток самостійності у повсякденних справах. Поступове виховання відповідальності через виконання простих доручень сприяє адаптації дитини до шкільного середовища.

Не менш важливою складовою є інформаційна підготовка батьків. Проведення консультацій, тренінгів і спільних заходів з дітьми допомагає батькам зрозуміти специфіку потреб дитини та створити сприятливе середовище для підготовки до школи. Участь батьків у таких заходах забезпечує підтримку дитини та підсилює її готовність до нового етапу в житті.

Комплексний підхід до підготовки дітей до шкільного навчання у дошкільному віці, який охоплює когнітивний, соціальний, емоційний та фізичний розвиток, у поєднанні з роботою педагогів, психологів, логопедів і батьків, є запорукою успішної адаптації дитини до шкільного середовища. Це дає змогу сформувати базові знання, вміння та навички, необхідні для успішного продовження освіти, забезпечуючи легкий перехід до шкільного навчання.

Результати організації інклюзивної освіти демонструють її значний потенціал для забезпечення рівних можливостей для всіх дітей. Незважаючи на наявні виклики, перспективи її розвитку є багатообіцяючими, зокрема завдяки удосконаленню підготовки кадрів, використанню сучасних технологій та активній участі громадськості. Інклюзивна освіта є важливим кроком на шляху до формування суспільства, заснованого на принципах гуманності, рівності та взаємоповаги, забезпечуючи не лише освітні потреби, а й соціальну інтеграцію кожної дитини.

Таким чином, на основі викладеного теоретичного та прикладного аналізу можна сформулювати ключові висновки та окреслити перспективи подальших наукових розвідок.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтвердило, що інклюзивна освіта в закладах дошкільної освіти є не лише формальним інструментом реалізації права на освіту, а й ефективним механізмом ранньої соціалізації, формування базових життєвих компетентностей та розвитку потенціалу кожної дитини. Водночас її реалізація потребує не механічного впровадження нормативних приписів, а системної трансформації освітньої практики, заснованої на принципах взаємодії, адаптивності та інституційної гнучкості.

У межах роботи запропоновано нове бачення ролі педагогічного працівника в інклюзивному середовищі – не лише як носія змісту освіти, а як координатора міждисциплінарної команди,

фасилітатора освітнього процесу та партнера батьків. Такий підхід вимагає переорієнтації системи підготовки кадрів – з формального набуття знань до практико-орієнтованої моделі професійного розвитку з акцентом на інклюзивну компетентність, психологічну стійкість, володіння цифровими інструментами та комунікативними навичками.

Актуальним завданням є створення механізмів незалежного моніторингу ефективності реалізації індивідуальних програм розвитку (ІПР), з урахуванням прогресу дитини, адаптивності методів та динаміки міжособистісної взаємодії в інклюзивній групі. Запровадження цифрових платформ, що дозволяють фіксувати освітні траєкторії, адаптувати зміст і забезпечувати зворотний зв'язок усім учасникам процесу, має стати ключовим елементом цифровізації інклюзії.

Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на:

- розробці індикаторів якості інклюзивного середовища в ЗДО;
- емпіричному вивченні впливу інклюзії на динаміку розвитку дітей з ООП і їхніх однолітків;
- аналізі ефективності моделей міжсекторальної взаємодії (освіта – охорона здоров'я – соціальні служби);
- адаптації успішних міжнародних інструментів оцінювання до національних умов.

Стратегічною метою є побудова сталої інклюзивної екосистеми в дошкільній освіті, яка базується на партнерстві, доказовості та орієнтації на розвиток потенціалу кожної дитини.

Отримані результати створюють підґрунтя для подальшого наукового дослідження цифрових інструментів підтримки ІПР, механізмів моніторингу їхньої ефективності та адаптації міжнародного досвіду до українських умов.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаних джерел

1. Бондар В. І. Спеціальна педагогіка в умовах інклюзії. Київ: Либідь, 2018. 312 с.
2. Бондар Т. І. Інклюзивна компетентність педагогічних працівників у США. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Випуск 2 (39). URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38017/1/ІНКЛЮЗИВНА%20КОМПЕТЕНТНІСТЬ%20ПЕДАГОГІЧНИХ.pdf>.
3. Винничук О. Т. Особливості інклюзивної освіти: досвід Фінляндії. URL: https://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18663/1/9_Vynnychuk.pdf.
4. Етапи розвитку інклюзивної освіти в США. URL: <https://naurok.com.ua/etapi-rozvitku-inklyuzivno-osviti-v-ssha-135393.html>.
5. Заєркова Н. В., Трейтяк А. О. Інклюзивна освіта від «А» до «Я»: порадник для педагогів і батьків. Київ, 2016. 68 с. URL: https://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2016/08/n_zaerkova_a_treityak_inkl_osvita_vid_a_do_ya.pdf.
6. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 р. № 2628-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
7. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
8. Інклюзивна освіта у Фінляндії – концепції, освітня програма. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YUF0Beskgi4>.
9. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ: Науковий світ, 2015. 254 с.
10. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: науково-методичний посібник. Київ: Науковий світ, 2010. 196 с.
11. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/739317/1/Kolupaeva.Taranchenko.Inclusia.Pokrokov.pdf>.
12. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю: ратифікована Законом України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17>.
13. Кучай, Т. П., Кучай, О. В. Вивчення досвіду США в сфері інклюзивної освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 178. С. 40-43. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/13>.
14. Маланчій В. Інклюзивне навчання у США: погляд практика з України. URL: <https://nus.org.ua/view/inklyuzyvne-navchannya-u-ssha-poglyad-praktyka-z-ukrayiny/>.

15. Міньковська І, Молодик К. Як працює інклюзія у Фінляндії – на прикладі закладу профтехосвіти. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-pratsyuye-inklyuziya-u-finlyandiyi-na-prykladi-zakladu-proftehosvity/>.
16. Пономарьова О. А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в США. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3712/1/Inklyuzivna_osvita.pdf.
17. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>.
18. Савищенко В. Становлення та розвиток інклюзивної освіти в Фінляндії. URL: <https://prezi.com/p/erfxybvdi2vq/presentation/>.
19. Софій Н. З. Інклюзивна освіта в дошкільних закладах: методичні рекомендації. Київ: Освіта України, 2020. 180 с.
20. Софій Н. Інтегрований супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу. Особлива дитина: навчання і виховання. 2017. № 2. С. 89-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DLog_2017_2_12.
21. Топол В. Що особливого у фінській інклюзивній освіті. URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-osoblyvogo-u-finskij-inklyuzivnij-osviti/>.
22. Nussbaum, M. C. *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Cambridge: Harvard University Press, 2011. 256 p. URL: <https://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674050549>.
23. Sen, A. *Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny*. Manila: Asian Development Bank, 2000. 60 p. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/29778/social-exclusion.pdf>.

References

1. Bondar, V. I. (2018). *Special pedagogy in the context of inclusion*. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian)
2. Bondar, T. I. (2016). Inclusive competence of teaching staff in the USA. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work*, (2)39. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38017/1/ІНКЛЮЗИВНА%20КОМПЕТЕНТНІСТЬ%20ПЕДАГОГІЧ%20НАУК.pdf> (in Ukrainian)
3. Vynnychuk, O. T. (n.d.). Features of inclusive education: Finland's experience. https://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18663/1/9_Vynnychuk.pdf (in Ukrainian)
4. Stages of development of inclusive education in the USA. (n.d.). <https://naurok.com.ua/etapi-rozvitku-inklyuzivno-osviti-v-ssha-135393.html> (in Ukrainian)
5. Zaierkova, N. V., & Tretyak, A. O. (2016). *Inclusive education from A to Z: A guide for educators and parents*. Kyiv. https://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2016/08/n_zaerkova_a_tretyak_inkl_osvita_vid_a_do_ya.pdf. (in Ukrainian)
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). *Law of Ukraine "On Preschool Education" No. 2628-III*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>. (in Ukrainian)
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *Law of Ukraine "On Education" No. 2145-VIII*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (in Ukrainian)
8. Inclusive education in Finland – concepts, educational program. (n.d.). <https://www.youtube.com/watch?v=YUF0Beskgi4>. (in Ukrainian)
9. Kolupaeva, A. A. (2015). *Inclusive education: Realities and prospects*. Kyiv: Scientific World. (in Ukrainian)
10. Kolupaeva, A. A., & Savchuk, L. O. (2010). *Children with special educational needs and the organization of their education: Scientific and methodological guide*. Kyiv: Scientific World. (in Ukrainian)
11. Kolupaeva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2023). *Inclusion: Step-by-step for educators (Series "Inclusive Education")*. Kyiv. <https://lib.iitta.gov.ua/739317/1/Kolupaeva.Taranchenko.Inclusia.Pokrokov.pdf>. (in Ukrainian)
12. United Nations. (2006). *UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Ratified by the Law of Ukraine No. 1767-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17>. (in Ukrainian)
13. Kuchai, T. P., & Kuchai, O. V. (2019). Study of the experience of the USA in the field of inclusive education. *Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences*, (178), 40–43. <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/13>. (in Ukrainian)
14. Malanchii, V. (n.d.). Inclusive education in the USA: A practitioner's perspective from Ukraine. <https://nus.org.ua/view/inklyuzivne-navchannya-u-ssha-pogyad-praktyka-z-ukrayiny>. (in Ukrainian)
15. Minkovska, I., & Molodyk, K. (n.d.). How inclusion works in Finland – based on a vocational education institution. <https://nus.org.ua/articles/yak-pratsyuye-inklyuziya-u-finlyandiyi-na-prykladi-zakladu-proftehosvity> (in Ukrainian)
16. Ponomariova, O. A. (n.d.). Experience in implementing inclusive education in the USA. https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3712/1/Inklyuzivna_osvita.pdf. (in Ukrainian)
17. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021). *Resolution No. 957 on approval of the Procedure for organizing inclusive education in general secondary education institutions*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>. (in Ukrainian)
18. Savishchenko, V. (n.d.). Formation and development of inclusive education in Finland. <https://prezi.com/p/erfxybvdi2vq/presentation/>. (in Ukrainian)
19. Sofii, N. Z. (2020). *Inclusive education in preschool institutions: Methodological recommendations*. Kyiv: Education of Ukraine. (in Ukrainian)
20. Sofii, N. (2017). Integrated support for children with special educational needs in general education institutions. *Special Child: Teaching and Upbringing*, (2), 89–96. http://nbuv.gov.ua/UJRN/DLog_2017_2_12. (in Ukrainian)

21. Topol, V. (n.d.). What is special about Finnish inclusive education. <https://nus.org.ua/articles/shho-osoblyvogo-u-finskij-inklyuzyvnyj-osviti>. (in Ukrainian)
22. Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Cambridge: Harvard University Press. <https://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674050549>.
23. Sen, A. (2000). *Social exclusion: Concept, application, and scrutiny*. Manila: Asian Development Bank. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/29778/social-exclusion.pdf>.

| Матеріал надійшов до редакції: 18.05.2025 р. | Прийнято до друку: 24.06.2025 р. | Опубліковано: 30.09.2025 р. |

